

Ġabra tal-ġurisprudenza

SENTENZA TAL-QORTI TAL-ĠUSTIZZJA (Awla Manja)

9 ta' Marzu 2021 *

“Rinviju għal deċiżjoni preliminari – Protezzjoni tas-sigurtà u tas-saħħa tal-ħaddiema – Organizzazzjoni tal-ħin tax-xogħol – Direttiva 2003/88/KE – Artikolu 2 – Kunċett ta' 'ħin tax-xogħol' – Perijodu ta' stand by – Xogħol speċifiku li jikkonċerna l-manutenzjoni ta' trażmettituri tat-televiżjoni li jinsabu 'l bogħod miż-żoni residenzjali – Direttiva 89/391/KEE – Artikoli 5 u 6 – Riskji psikosoċjali – Obbligu ta' imputazzjoni”

Fil-Kawża C-344/19,

li għandha bhala sugġett talba għal deċiżjoni preliminari skont l-Artikolu 267 TFUE, imressqa mill-Vrhovno sodišče (il-Qorti Suprema, is-Slovenja), permezz ta' deċiżjoni tat-2 ta' April 2019, li waslet fil-Qorti tal-Ġustizzja fit-2 ta' Mejju 2019, fil-proċedura

D. J.

vs

Radiotelevizija Slovenija,

IL-QORTI TAL-ĠUSTIZZJA (Awla Manja),

komposta minn K. Lenaerts, President, R. Silva de Lapuerta, Viċi President, A. Arabadjiev, A. Prechal, M. Vilaras u N. Piçarra, Presidenti ta' Awla, T. von Danwitz, C. Toader, M. Safjan, D. Šváby, S. Rodin, F. Biltgen, K. Jürimäe, C. Lycourgos (Relatur) u L. S. Rossi, Imħallfin,

Avukat Ġenerali: G. Pitruzzella,

Reġistratur: M. Longar, Amministratur,

wara li rat il-proċedura bil-miktub u wara s-seduta tat-22 ta' Ġunju 2020,

wara li kkunsidrat l-osservazzjonijiet ippreżentati:

- għal D. J., minn M. Šafar u P. Boršnak, odvetnika,
- għal Radiotelevizija Slovenija, minn E. Planinc Omerzel u G. Dernovšek, odvetnika,
- għall-Gvern Sloven, minn A. Grum u N. Pintar Gosenca, bhala aġenti,
- għall-Gvern Pollakk, minn B. Majczyna, bhala aġent,
- għall-Kummissjoni Ewropea, minn B. Rous Demiri, B.-R. Killmann u M. van Beek, bhala aġenti,

* Lingwa tal-kawża: is-Sloven.

wara li semgħet il-konklużjonijiet tal-Avukat Ġenerali, ippreżentati fis-seduta tas-6 ta' Ottubru 2020, tagħti l-preżenti

Sentenza

- 1 It-talba għal deċiżjoni preliminari tirrigwarda l-interpretazzjoni tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-4 ta' Novembru 2003 li tikkonċerna ċerti aspetti tal-organizzazzjoni tal-ħin tax-xogħol (ĠU Edizzjoni Speċjali bil-Malti, Kapitolu 5, Vol. 4, p. 381).
- 2 Din it-talba tressqet fil-kuntest ta' tilwima bejn D. J. u Radiotelevizija Slovenija dwar is-salarju mitlub minn D. J. għas-servizzi ta' stand by li dan tal-aħħar ipprova. Qabelxejn huwa ppreċiżat li, fil-kuntest ta' din is-sentenza, il-kelma “on call” tkopri, b'mod ġeneriku, il-perijodi kollha li matulhom il-ħaddiem jibqa' għad-dispożizzjoni ta' min iħaddmu sabiex ikun jista' jiżgura provvista ta' xogħol, għat-talba ta' dan tal-aħħar, filwaqt li l-espressjoni “stand by” hija intiża għal dawk il-perijodi li matulhom il-ħaddiem ma huwiex ristrett li jibqa' fuq il-post tax-xogħol tiegħu.

Il-kuntest ġuridiku

Id-dritt tal-Unjoni

Id-Direttiva 89/391/KEE

- 3 L-Artikolu 5(1) tad-Direttiva tal-Kunsill tat-12 ta' Ġunju 1989 dwar l-introduzzjoni ta' miżuri sabiex jinkoraġġixxu titjib fis-sigurtà u s-saħħa tal-ħaddiema fuq ix-xogħol (ĠU Edizzjoni Speċjali bil-Malti, Kapitolu 5, Vol. 1, p. 349), jipprevedi:

“Min iħaddem għandu jkollu l-obbligu li jiżgura s-sigurtà u s-saħħa tal-ħaddiema f'kull aspekt relatat max-xogħol.”

- 4 L-Artikolu 6 ta' din id-direttiva jipprovdi:

“1. Fi ħdan il-kuntest tar-responsabbiltajiet tiegħu, min iħaddem għandu jieħu l-miżuri meħtieġa għas-sigurtà u l-protezzjoni tas-saħħa tal-ħaddiema, inkluż il-prevenzjoni tar-riskji ikkaġunati mix-xogħol u l-għoti ta' informazzjoni u taħriġ, kif ukoll ta' l-għoti ta' l-organizzazzjoni u mezzi meħtieġa.

Min iħaddem għandu joqgħod attent għall-ħtieġa li jaġġusta dawn il-miżuri sabiex jagħtu kas taċ-ċirkostanzi li jinbidlu u jimmira għat-titjib tas-sitwazzjonijiet eżistenti.

2. Min iħaddem għandu jimplementa l-miżuri li hemm riferenza għalihom fl-ewwel subparagrafu ta' paragrafu 1 fuq il-bażi tal-prinċipji ġenerali ta' prevenzjoni segwenti:

- (a) l-evitar ta' riskji;
- (b) l-evalwar tar-riskji li ma jkunux jistgħu jiġu evitati;
- (c) il-ġlieda kontra r-riskji mis-sors;

[...]

3. Mingħajr preġudizzju għad-dispożizzjonijiet l-oħra ta' din id-Direttiva, min iħaddem għandu, jagħti każ tan-natura ta' l-attivitajiet ta' l-intrapriża u/jew ta' l-istabbiliment:

(a) jevalwa r-riskji għas-sigurtà u għas-saħħa tal-ħaddiema, fosthom fl-għażla ta' apparat tax-xogħol, is-sustanzi kimiċi jew preparazzjonijiet użati, u t-tfassil ta' postijiet tax-xogħol.

Wara din l-evalwazzjoni u kif ikun hemm bżonn, il-miżuri ta' prevenzjoni u l-metodi ta' xogħol u ta' produzzjoni implimentati minn min iħaddem għandhom:

- - jassigura titjib fil-livell ta' protezzjoni offruta lill-ħaddiema fir-rigward tas-sigurtà u s-saħħa,
- - ikunu integrati fl-attivitajiet kollha ta' l-intrapriża u/jew stabbiliment u fil-livelli ġerarkiċi kollha;

[...]"

Id-Direttiva 2003/88

5 L-Artikolu 1 tad-Direttiva 2003/88 jipprovdi:

"1. Din id-Direttiva tistabbilixxi htigiet minimi tas-sigurtà u s-saħħa għall-organizzazzjoni tal-ħin tax-xogħol.

2. Din id-Direttiva tapplika għal:

(a) il-perjodi minimi ta' serħan ta' kull jum, serħan ta' kull ġimgħa u leave annwali, għal waqfien u ħin tax-xogħol massimu ta' kull ġimgħa; u

(b) ċerti aspetti tax-xogħol bil-lejl, ix-xogħol bix-shift u t-tendenzi tax-xogħol.

[...]"

6 L-Artikolu 2 ta' din id-direttiva jipprevedi:

"Għall-għanijiet ta' din id-Direttiva għandhom japplikaw id-definizzjonijiet li ġejjin:

1. 'ħin tax-xogħol' ifisser kwalunkwe perjodu li matulu il-ħaddiem ikunu għax-xogħol, għad-dispożizzjoni ta' min jimpjegah u jwettaq l-attivitajiet jew id-doveri tiegħu, b'konformità mal-liġijiet nazzjonali u/jew prattiċi;

2. 'perjodu ta' serħan' ifisser kwalunkwe perjodu li ma jkunx il-ħin tax-xogħol;

[...]"

7 Skont l-Artikolu 7(1) tal-imsemmija direttiva:

"L-Istati Membri għandhom jieħdu l-miżuri meħtieġa ħalli jassiguraw li kull ħaddiem ikun intitolat għal-leave annwali bil-ħlas ta' mill-anqas erba' ġimgħat b'konformità mal-kondizzjonijiet għall-intitolament għal, u l-għoti ta', leave bħal dan stabbilit bil-legislazzjoni nazzjonali u/jew bil-prattika."

Id-dritt Sloven

- 8 L-Artikolu 142 taż-Zakon o delovnih razmerjih (il-Liġi dwar ir-Relazzjonijiet tax-Xogħol) tal-5 ta' Marzu 2013 (Uradni list RS, Nru 21/13) jipprovdi:

“(1) Il-hin tax-xogħol jinkludi l-hin tax-xogħol effettiv u l-perijodu ta' mistrieħ fis-sens tal-Artikolu 154 ta' din il-liġi kif ukoll il-perijodi ta' assenza ġġustifikata mix-xogħol konformement mal-liġi u ma' kuntratt ta' xogħol kollettiv jew ma' att ta' portata ġenerali.

(2) Jikkostitwixxi hin tax-xogħol effettiv kull perijodu li matulu l-impjegat jaħdem, peress li huwa mifhum bħala tali l-perijodu li matulu l-impjegat jibqa' għad-dispożizzjoni tal-persuna li timpjega u jwettaq l-obbligi professjonali tiegħu skont il-kuntratt ta' xogħol.

(3) Il-hin tax-xogħol effettiv jikkostitwixxi l-baži għall-kalkolu tal-produttività tax-xogħol”.

- 9 L-Artikolu 46 tal-Kolektivna pogodba za javni sektor (ftehim kollettiv għas-settur pubbliku), tal-5 ta' Ġunju 2008 (Uradni list RS, Nru 57/08 *et seq.*), jipprevedi:

“Il-membri tal-persunal fis-servizz pubbliku għandhom dritt għal suppliment għall-perijodi ta' stand by sa 20 % tar-rata fis-siegha tas-salarju bażiku. Il-perijodi ta' stand by ma għandhomx jiġu kkunsidrati għall-membri tal-persunal fis-servizz pubbliku bħala hin tax-xogħol.”

Il-kawża prinċipali u d-domandi preliminari

- 10 Mill-1 ta' Awwissu 2008 sal-31 ta' Jannar 2015, D. J. eżerċita funzjonijiet ta' tekniku speċjalizzat fiċ-ċentri ta' trażmissjoni ta' Pohorje (is-Slovenja), sussegwentement ta' Krvavec (is-Slovenja). In-natura tax-xogħol, id-distanza bejn dawn iċ-ċentri ta' trażmissjoni u d-domicilju tiegħu kif ukoll id-diffikultajiet perjodiċi sabiex jaċċedi għal dawn tal-aħħar kienu jimponulu li jirrisjedi fil-vicinanze tas-siti kkonċernati. Wiehed minn dawn iż-żewġ siti kien barra minn hekk daqstant imbiegħed mid-domicilju ta' D. J. li kien ikun impossibbli għalih li jivvjaġġa kuljum, anki fil-kundizzjonijiet meteoroloġiċi l-iktar favorevoli. Il-persuna li timpjega lil D. J. żviluppat, fil-bini taż-żewġ ċentri ta' trażmissjoni, ir-residenza tiegħu u ta' tekniku ieħor, it-tnejn li huma preżenti simultanjament f'kull wiehed mill-imsemmija ċentri ta' trażmissjoni. Wara li jeżegwixxu l-obbligi professjonali tagħhom, iż-żewġ tekniċi setgħu għalhekk jistrieħu fil-kamra ta' residenza jew jirrilassaw fl-inħawi.
- 11 Dawn iż-żewġ tekniċi wettqu x-xogħol tagħhom skont il-hinijiet, wiehed mis-6 ta' filgħodu sas-6 ta' filgħaxija, u l-ieħor minn nofsinhar sa nofsillejl, b'D. J. ikollu l-parti l-kbira tal-hin maħdum fit-tieni slot ta' hin. Ix-xogħol imwettaq f'dan is-slot ta' hin kien ta' “xogħol ordinarju” li kien jeżiġi l-preżenza fil-post tax-xogħol.
- 12 Il-persuna li timpjega lil D. J. ikkalkolat is-salarju ta' dan tal-aħħar abbaži ta' dawn it-tnax-il siegħa ta' “xogħol ordinarju”, mingħajr ma ħallset il-perijodu ta' mistrieħ, li kien jestendi, bħala regola ġenerali, minn nofsillejl sas-6 ta' filgħodu, filwaqt li s-sitt sigħat li jifdal ġew ikkunsidrati bħala perijodu ta' stand by.
- 13 Matul dan l-aħħar perijodu, l-impjegat seta' jitlaq miċ-ċentru ta' trażmissjoni kkonċernat. Madankollu, huwa kellu jiġi kkuntattjat bit-telefon u, jekk meħtieġ, jirritorna fil-post tax-xogħol tiegħu fi żmien siegħa. Huma biss l-attivitajiet urġenti li kellhom jitwettqu immedjatament, peress li l-attivitajiet l-oħra setgħu jitwettqu l-għada. Il-persuna li timpjega lil D. J. kienet tħallas lir-rikorrent fil-kawża prinċipali, għal dan il-perijodu ta' stand by, allowance li tikkorrispondi għal 20 % tas-salarju ordinarju tiegħu. Madankollu, jekk, matul l-imsemmi perijodu, D. J. kellu jintervjeni, il-hin meħtieġ għall-intervent tiegħu kien jingħadd u jithallas bħala xogħol ordinarju.

- 14 D. J. ippreżenta rikors sabiex is-sigħat li matulhom huwa kien suġġett għal tali servizz ta' stand by jithallsu lilu bl-istess tariffa tas-sigħat ta' xogħol maħduma lil hinn mill-hin tax-xogħol regolari, indipendentement mill-fatt jekk wettaqx xogħol konkret matul dan is-servizz ta' on call. Huwa bbaża r-rikors tiegħu fuq il-fatt li kien jgħix fuq il-post fejn kien iwettaq ix-xogħol tiegħu u li għalhekk, fil-fatt, kien preżenti fuq il-post tax-xogħol tiegħu 24 siegħa kuljum. Fid-dawl tan-natura tax-xogħol tiegħu u tal-fatt li kien jirrisjedi fiċ-ċentri ta' trażmissjoni, D. J. qies li huwa ma setax liberament jiddisponi mill-hin tiegħu, għar-raġuni, b'mod partikolari, li huwa kellu, meta kien f'perijodu ta' stand by, iwieġeb għat-telefonati, f'każ ta' bżonn, u jkun f'pożizzjoni li jingħaqad mal-post tax-xogħol tiegħu f'terminu ta' siegħa. Fid-dawl tal-fatt li fis-sit taċ-ċentri ta' trażmissjoni ma kienx hemm possibbiltajiet kbar ta' attivitajiet ta' rikreazzjoni, huwa kien, barra minn hekk, għadda l-parti l-kbira tal-hin fi hdan dawn iċ-ċentri ta' trażmissjoni.
- 15 Ir-rikors ta' D. J. ġie miċhud fl-ewwel u fit-tieni istanza.
- 16 D. J. ippreżenta rikors għal revizzjoni quddiem il-qorti tar-rinviju li fil-kuntest tiegħu sostna li l-persuna li timpjegah interpretat b'mod żbaljat il-kunċett ta' "hin tax-xogħol effettiv", fis-sens tal-Artikolu 142 tal-Liġi dwar ir-Relazzjonijiet tax-Xogħol. Fil-fatt, dan il-kunċett ikopri mhux biss il-hin li matulu l-haddiem effettivament jipprovdi s-servizzi tiegħu, iżda wkoll il-hin kollu li matulu huwa jkun preżenti fil-post tax-xogħol li l-persuna li timpjegah timponi fuqu. Issa, din tal-aħħar imponietlu perijodi ta' servizz ta' diversi jiem u abbużat mill-użu tal-perijodi ta' stand by.
- 17 Il-qorti tar-rinviju tenfasizza li s-suġġett tat-tilwima fil-kawża prinċipali huwa r-remunerazzjoni tas-servizzi ta' stand by imwettqa minn D. J. Dik il-qorti tqis li, minkejja li tali kwistjoni ma taqax fil-kamp ta' applikazzjoni tad-Direttiva 2003/88, hija tista' tiddeċiedi fuq il-fondatezza tat-talba ta' D. J. biss wara li tkun kisbet minghand il-Qorti tal-Ġustizzja ċerti preċiżazzjonijiet dwar l-interpretazzjoni tal-Artikolu 2 ta' din id-direttiva.
- 18 F'dan ir-rigward, il-qorti tar-rinviju tqis li l-kawża pendenti quddiemha hija differenti mill-kawzi li diġà taw lok għas-sentenzi tal-Qorti tal-Ġustizzja f'dan il-qasam.
- 19 Għalhekk, qabel kollox, kuntrarjament għall-kawża li tat lok għas-sentenza tat-3 ta' Ottubru 2000, Simap (C-303/98, EU:C:2000:528), il-preżenza fiżika ta' D. J. fuq il-post tax-xogħol tiegħu, matul il-perijodi ta' on call tiegħu, la kienet neċessarja u lanqas meħtieġa, hlief fil-każ ta' intervent, peress li tali perijodi ta' on call kienu żgurati taht stand by. Sussegwentement, b'differenza mill-kawża li wasslet għas-sentenza tad-9 ta' Settembru 2003, Jaeger (C-151/02, EU:C:2003:437), huwa minhabba n-natura stess tal-post tax-xogħol tiegħu, u mhux minhabba n-neċessità li jista' jiġi kkuntattjat, li l-possibbiltajiet għal D. J. li jamministra liberament il-hin tiegħu u li jsegwi l-interessi tiegħu stess kienu iktar ristretti. Barra minn hekk, il-qorti tar-rinviju tqis, fid-dawl tas-sentenza tal-10 ta' Settembru 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras (C-266/14, EU:C:2015:578), li l-ispostamenti sabiex imorru għand il-klijenti ma jistgħux jitqieghdu fuq l-istess livell tal-perijodu ta' stand by. Fl-aħħar nett, hija tistabbilixxi differenza mill-kawża li tat lok għas-sentenza tal-21 ta' Frar 2018, Matzak (C-518/15, EU:C:2018:82), minhabba li D. J. ma kienx obligat jibqa' fiżikament preżenti fil-post iddeterminat mill-persuna li timpjegah u li l-hin ta' reazzjoni, li kien ingħatalu sabiex jingħaqad mal-post tax-xogħol tiegħu, kien sinjifikattivament itwal minn dak li kien inkwistjoni f'dik il-kawża.
- 20 F'dawn iċ-ċirkustanzi, il-Vrhovno sodišče (il-Qorti Suprema, is-Slovenja) iddeċidiet li tissospendi l-proċeduri u li taghmel id-domandi preliminari li ġejjin lill-Qorti tal-Ġustizzja:
- "1) L-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88 għandu jiġi interpretat fis-sens li, fiċ-ċirkustanzi tal-kawża inkwistjoni għandu jitqies bhala hin tax-xogħol il-perijodu ta' stand by li matulu l-haddiem li jahdem f'centru ta' trażmissjoni tat-televiżjoni, meta jkun liberu (peress li l-preżenza fiżika tiegħu fuq il-post tax-xogħol ma tkunx neċessarja), għandu jkun jista' jiġi kkuntattjat permezz tat-telefon u jirritorna fuq il-post tax-xogħol, fil-każ ta' bżonn, fi żmien siegħa?

- 2) Il-fatt li l-ħaddiem jirrisjedi f'reżidenza li tinsab fil-post fejn huwa jwettaq xogħlu (ċentru ta' trażmissjoni tat-televiżjoni) peress li l-karatteristiċi ġeografiċi tal-post jirrendu impossibbli (jew iktar diffiċli) li huwa jirritorna kuljum ix-xogħol ("fil-wied") għandu effett fuq id-definizzjoni tal-istand by fiċ-ċirkustanzi ta' din il-kawża?
- 3) Ir-risposta għad-domandi preċedenti hija differenti jekk il-post involut ikun wieħed fejn il-possibbiltajiet li jiġu eżerċitati attivitajiet rikreattivi jkunu limitati minħabba l-karatteristiċi ġeografiċi tal-imsemmi post u jekk il-ħaddiem ikun iktar limitat fil-ġestjoni ta' ħinu u sabiex isegwi l-interessi proprji tiegħu (milli kieku jkun joqgħod f'daru)?"

Fuq id-domandi preliminari

- 21 Permezz tad-domandi tagħha, li għandhom jiġu eżaminati flimkien, il-qorti tar-rinviju tistaqsi, essenzjalment, jekk l-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88 għandux jiġi interpretat fis-sens li l-perijodu ta' on call li matulu ħaddiem għandu jiġi kkuntattjat bit-telefon u jista' jingħaqad mal-post tax-xogħol tiegħu, f'każ ta' bżonn, f'terminu ta' siegħa jikkostitwixxi "hin tax-xogħol", fis-sens ta' dan l-artikolu, u jekk it-tqegħid għad-dispożizzjoni, għall-benefiċċju ta' dan il-ħaddiem, ta' akkomodazzjoni għall-persunal, minħabba n-natura diffiċilment aċċessibbli tal-post tax-xogħol tiegħu, u n-natura f'tit li xejn favorevoli għall-attivitajiet ta' rikreazzjoni tal-ambjent immedjat ta' dan il-post tax-xogħol għandhom jittieħdu inkunsiderazzjoni fil-kuntest ta' din il-kwalifika.
- 22 B'mod iktar partikolari, mid-deċiżjoni tar-rinviju u mill-proċess li għandha għad-dispożizzjoni tagħha l-Qorti tal-Ġustizzja jirriżulta li r-rikorrent fil-kawża prinċipali huwa tekniku speċjalizzat li kien inkarigat, flimkien ma' kollega, li jiżgura t-thaddim, għal diversi jiem konsekuttivi, ta' ċentru ta' trażmissjoni li jinsab fil-quċċata ta' muntanja. D. J. kien fis-servizz ta' on call għal sitt sigħat kuljum. Dan is-servizz kien jitwettaq taħt stand by, li kien jimplika li, matul dan il-perijodu, u b'differenza minn perijodu on call li jinkludi l-obbligu li wieħed ikun fiżikament preżenti fuq il-post tax-xogħol tiegħu, il-persuna kkonċernata kellha biss tkun tista' tiġi kkuntattjata f'kull hin u tkun f'pożizzjoni li tingħaqad maċ-ċentru tat-trażmissjoni kkonċernat f'terminu ta' siegħa f'każ ta' bżonn.
- 23 Preliminarjament, għandu jifakkar li, fil-kuntest ta' proċedura għal deċiżjoni preliminari skont l-Artikolu 267 TFUE, il-Qorti tal-Ġustizzja ma għandhiex ġurisdizzjoni sabiex tevalwa l-fatti fil-kawża prinċipali jew sabiex tapplika r-regoli tad-dritt tal-Unjoni dwar l-interpretazzjoni li ssirilha domanda għal miżuri jew għal sitwazzjonijiet nazzjonali, peress li dawn il-kwistjonijiet jaqgħu taħt il-ġurisdizzjoni esklużiva tal-qorti nazzjonali (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tat-8 ta' Mejju 2013, *Libert et*, C-197/11 u C-203/11, EU:C:2013:288, punt 94). Madankollu, hija l-Qorti tal-Ġustizzja li għandha tagħti lill-qorti tar-rinviju risposta li tippermettilha taqta' l-kawża li jkollha quddiemha billi tipprovdilha l-elementi kollha ta' interpretazzjoni tad-dritt tal-Unjoni li jistgħu jkunu utli għal dan il-għan (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tat-18 ta' Settembru 2019, *VIPA*, C-222/18, EU:C:2019:751, punt 50 u l-ġurisprudenza ċċitata).
- 24 Għalhekk, għalkemm fl-aħħar mill-aħħar hija l-qorti tar-rinviju li għandha teżamina jekk il-perijodi ta' stand by inkwistjoni fil-kawża prinċipali għandhomx jiġu kklassifikati bħala "hin tax-xogħol", għall-finijiet tal-applikazzjoni tad-Direttiva 2003/88, xorta jibqa' l-fatt li hija l-Qorti tal-Ġustizzja li għandha tipprovdilha indikazzjonijiet dwar il-kriterji li għandhom jittieħdu inkunsiderazzjoni waqt dan l-eżami.
- 25 Fid-dawl ta' dawn il-preċiżazzjonijiet preliminari, fl-ewwel lok, għandu jifakkar, li d-Direttiva 2003/88 għandha l-għan li tistabbilixxi rekwiżiti minimi intiżi sabiex itejbu l-kundizzjonijiet tal-ħajja u tax-xogħol tal-ħaddiema permezz tal-approssimazzjoni tal-legiżlazzjonijiet nazzjonali dwar, b'mod partikolari, it-tul tal-hin tax-xogħol. Din l-armonizzazzjoni fil-livell tal-Unjoni Ewropea fil-qasam tal-organizzazzjoni tal-hin tax-xogħol hija intiża sabiex tiggarrantixxi protezzjoni aħjar tas-sigurtà u tas-saħħa tal-ħaddiema, billi tiżgura li dawn jibbenefikaw minn perijodi minimi ta' mistrieħ — b'mod

partikolari ta' kuljum u ta' kull ġimgħa — kif ukoll minn perijodi ta' pawża adegwati, u billi tipprevedi limitu massimu għat-tul ta' xogħol fil-ġimgħa (sentenza tal-14 ta' Mejju 2019, CCOO, C-55/18, EU:C:2019:402, punti 36 u 37 kif ukoll il-ġurisprudenza ċċitata).

- 26 Id-diversi rekwiżiti stabbiliti mid-Direttiva 2003/88 fil-qasam tat-tul massimu tax-xogħol u tal-ħin minimu ta' mistrieħ jikkostitwixxu regoli tad-dritt soċjali tal-Unjoni li għandhom importanza partikolari li għandu jibbenefika minnhom kull haddiem (sentenza tal-10 ta' Settembru 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punt 24) u li l-osservanza tagħhom ma tistax tkun suġġetta għal kunsiderazzjonijiet ta' natura purament ekonomika (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tad-9 ta' Settembru 2003, Jaeger, C-151/02, EU:C:2003:437, punti 66 u 67).
- 27 Barra minn hekk, billi tistabbilixxi d-dritt ta' kull haddiem għal limitazzjoni tal-ħin massimu tax-xogħol u għal perijodi ta' mistrieħ ta' kuljum u ta' kull ġimgħa, id-Direttiva 2003/88 tippreċiża d-dritt fundamentali espressament stabbilit fl-Artikolu 31(2) tal-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea u għandha, konsegwentement, tiġi interpretata fid-dawl ta' dan l-Artikolu 31(2). Minn dan isegwi, b'mod partikolari, li d-dispożizzjonijiet tad-Direttiva 2003/88 ma jistgħux jiġu interpretati b'mod restrittiv għad-detriment tad-drittijiet li l-haddiem għandu minnha (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tal-14 ta' Mejju 2019, CCOO, C-55/18, EU:C:2019:402, punti 30 sa 32 u l-ġurisprudenza ċċitata).
- 28 Fit-tieni lok, għandu jiġi rrilevat li l-punt 1 tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88 jiddefinixxi l-kunċett ta' "hin tax-xogħol" bħala li jikkostitwixxi kull perijodu li matulu l-haddiem ikun għax-xogħol, għad-dispożizzjoni tal-persuna li timpjega u jwettaq l-attività jew id-doveri tiegħu, skont il-liġijiet u/jew il-prattiki nazzjonali. Skont il-punt 2 tal-Artikolu 2 ta' din id-direttiva, il-kunċett ta' "perijodu ta' serħan" ifisser kwalunkwe perijodu li ma jkunx il-hin tax-xogħol.
- 29 Minn dan isegwi li dawn iż-żewġ kunċetti, li kienu ddefiniti bl-istess mod fid-Direttiva tal-Kunsill 93/104/KE tat-23 ta' Novembru 1993 dwar xi aspetti ta' l-organizzazzjoni tal-ħin tax-xogħol (ĠU Edizzjoni Speċjali bil-Malti, Kapitolu 5, Vol. 2, p. 197), li ġiet issostitwita bid-Direttiva 2003/88, huma esklużivi waħda lill-oħra. Il-hin on call ta' haddiem għandu għalhekk jiġi kklassifikat jew bħala "hin tax-xogħol" jew bħala "perijodu ta' serħan" għall-finijiet tal-applikazzjoni tad-Direttiva 2003/88, peress li din tal-aħħar ma tipprevedix kategorija intermedja (ara, f'dan is-sens, is-sentenzi tal-10 ta' Settembru 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punti 25 u 26 u l-ġurisprudenza ċċitata, kif ukoll tal-21 ta' Frar 2018, Matzak, C-518/15, EU:C:2018:82, punt 55 u l-ġurisprudenza ċċitata).
- 30 Barra minn hekk, il-kunċetti ta' "hin tax-xogħol" u ta' "perijodu ta' serħan" jikkostitwixxu kunċetti tad-dritt tal-Unjoni li għandhom jiġu ddefiniti skont karatteristiċi oġġettivi, billi jsir riferiment għas-sistema u għall-għan tad-Direttiva 2003/88. Fil-fatt, hija biss tali interpretazzjoni awtonoma li hija ta' natura li tiżgura lil din id-direttiva l-effikaċja sħiħa kif ukoll applikazzjoni uniformi ta' dawn il-kunċetti fl-Istati Membri kollha (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tad-9 ta' Settembru 2003, Jaeger, C-151/02, EU:C:2003:437, punt 58).
- 31 Għaldaqstant, minkejja r-riferiment għal-"liġijiet u/jew [għal] Prattici nazzjonali" fl-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88, l-Istati Membri ma jistgħux jiddeterminaw unilateralment il-portata tal-kunċetti ta' "hin tax-xogħol" u ta' "perijodu ta' serħan", billi jissuġġettaw għal xi kundizzjoni jew għal xi restrizzjoni d-dritt, irrikonoxxut direttament lill-haddiema minn din id-direttiva, li l-perijodi ta' xogħol u, korrelattivament, dawk ta' serħan jittiehdu debitament inkunsiderazzjoni. Kull interpretazzjoni oħra għandha t-tendenza li tostakola l-effett utli tad-Direttiva 2003/88 u tmur kontra l-għan tagħha (ara, f'dan is-sens, is-sentenzi tad-9 ta' Settembru 2003, Jaeger, C-151/02, EU:C:2003:437, punt 59; tal-1 ta' Dicembru 2005, Dellas *et*, C-14/04, EU:C:2005:728, punt 45, kif ukoll id-digriet tal-11 ta' Jannar 2007, Vorel, C-437/05, EU:C:2007:23, punt 26).

- 32 Fit-tielet lok, fir-rigward b'mod iktar preċiż tal-perijodi ta' on call, mill-ġurisprudenza tal-Qorti tal-Ġustizzja jirriżulta li perijodu li matulu ebda attività ma hija effettivament eżerċitata mill-haddiem għall-benefiċċju tal-persuna li timpjegah ma jikkostitwixxix neċessarjament "perijodu ta' serħan", għall-finijiet tal-applikazzjoni tad-Direttiva 2003/88.
- 33 B'hekk, minn naħa, il-Qorti tal-Ġustizzja ddecidiet, fir-rigward tal-perijodi ta' xogħol ta' on call mwettqa f'postijiet tax-xogħol li ma kinux jidhlu fid-domicilju tal-haddiem, li l-fattur determinanti sabiex jiġi kkunsidrat li l-elementi karatteristiċi tal-kunċett ta' "hin tax-xogħol", fis-sens tad-Direttiva 2003/88, huma preżenti huwa l-fatt li l-haddiem huwa mgieghel ikun fizikament preżenti fil-post stabbilit mill-persuna li timpjegah u li joqgħod għad-dispożizzjoni ta' dan tal-aħħar sabiex ikun jista' jipprovdi s-servizzi tiegħu immedjatament f'każ ta' bżonn (ara, f'dan is-sens, is-sentenzi tat-3 ta' Ottubru 2000, Simap, C-303/98, EU:C:2000:528, punt 48; tad-9 ta' Settembru 2003, Jaeger, C-151/02, EU:C:2003:437, punt 63, kif ukoll tal-1 ta' Dicembru 2005, Dellas *et*, C-14/04, EU:C:2005:728, punt 48).
- 34 F'dan ir-rigward, għandu jiġi ppreċiżat li l-post tax-xogħol għandu jinftehem bħala kull post fejn il-haddiem huwa msejjaħ jeżerċita attività fuq ordni tal-persuna li timpjegah, inkluż meta dan il-post ma jkunx il-post fejn huwa abitwalment iwettaq l-attività professjonali tiegħu.
- 35 Il-Qorti tal-Ġustizzja kkunsidrat li, matul tali perijodu ta' on call, il-haddiem, obligat li jibqa' fil-post tax-xogħol tiegħu għad-dispożizzjoni immedjata tal-persuna li timpjegah, għandu jibqa' mbieghed mill-ambjent soċjali u familjari tiegħu u jibbenefika minn flessibilità zghira sabiex jiġġestixxi l-hin li matulu s-servizzi professjonali tiegħu ma humiex mitluba. Għaldaqstant, dan il-perijodu kollu għandu jiġi kklassifikat bħala "hin tax-xogħol", fis-sens tad-Direttiva 2003/88, indipendentement mill-provvisti ta' xogħol realment imwettaq mill-haddiem matul l-imsemmi perijodu (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tad-9 ta' Settembru 2003, Jaeger, C-151/02, EU:C:2003:437, punt 65); tal-5 ta' Ottubru 2004, Pfeiffer *et*, C-397/01 sa C-403/01, EU:C:2004:584, punt 93, kif ukoll tal-1 ta' Dicembru 2005, Dellas *et*, C-14/04, EU:C:2005:728, punti 46 u 58).
- 36 Min-naħa l-oħra, il-Qorti tal-Ġustizzja ddecidiet li perijodu ta' stand by, minkejja li ma jobbligax lill-haddiem jibqa' fuq il-post tax-xogħol tiegħu, għandu wkoll jiġi kklassifikat, fl-intier tiegħu, bħala "hin tax-xogħol", fis-sens tad-Direttiva 2003/88, meta, fid-dawl tal-impatt oġġettiv u sinjifikattiv hafna tar-restrizzjonijiet imposti fuq il-haddiem fuq il-possibbiltajiet, għal dan tal-aħħar, li jiddedika ruhu għall-interessi personali u soċjali tiegħu, huwa distint minn perijodu li matulu l-haddiem għandu biss ikun għad-dispożizzjoni ta' min ihaddmu sabiex dan tal-aħħar ikun jista' jingħaqad miegħu (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tal-21 ta' Frar 2018, Matzak, C-518/15, EU:C:2018:82, punti 63 sa 66).
- 37 Kemm mill-elementi rrilevati fil-punti 33 sa 36 ta' din is-sentenza kif ukoll min-neċessità, imfakkra fil-punt 27 ta' din is-sentenza, jirriżulta li l-punt 1 tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88 jiġi interpretat fid-dawl tal-Artikolu 31(2) tal-Karta tad-Drittijiet Fundamentali li jaqa' taħt il-kunċett ta' "hin tax-xogħol", fis-sens tad-Direttiva 2003/88, il-perijodi ta' on call kollha, inklużi dawk ta' stand by li matulhom ir-restrizzjonijiet imposti fuq il-haddiem huma ta' natura tali li jaffettwaw b'mod oġġettiv u sinjifikattiv hafna l-fakultà, għal dan tal-aħħar, li jamministra liberament, matul dawn il-perijodi, il-hinijiet li matulhom is-servizzi tiegħu professjonali ma humiex mitlub u li jiddedika dan il-hin għall-interessi tiegħu stess.
- 38 Għall-kuntrarju, meta r-restrizzjonijiet imposti fuq il-haddiem matul perijodu ta' on call determinat ma jilhqax tali livell ta' intensità u jippermettulu li jamministra l-hin tiegħu u jiddedika ruhu għall-interessi tiegħu stess mingħajr limitazzjonijiet kbar, huwa biss il-hin marbut mal-provvista tax-xogħol li huwa, jekk ikun il-każ, effettivament imwettaq matul tali perijodu li jikkostitwixxi "hin tax-xogħol", għall-finijiet tal-applikazzjoni tad-Direttiva 2003/88 (ara, f'dan is-sens, is-sentenzi tat-3 ta' Ottubru 2000, Simap, C-303/98, EU:C:2000:528, punt 50, u tal-10 ta' Settembru 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punt 37).

- 39 F'dan ir-rigward, għandu jiġi ppreċiżat ukoll li huma biss ir-restrizzjonijiet li huma imposti fuq il-ħaddiem, kemm jekk mil-leġiżlazzjoni tal-Istat Membru kkonċernat, minn ftehim kollettiv jew mill-persuna li timpjegah, bis-saħħa, b'mod partikolari, tal-kuntratt ta' xogħol, tar-regolament ta' xogħol jew tas-sistema ta' tqassim tas-servizzi ta' on call bejn il-ħaddiema, li jistgħu jittiehdu inkunsiderazzjoni sabiex jiġi evalwat jekk perijodu ta' on call jikkostitwixxi "hin tax-xogħol", fis-sens tad-Direttiva 2003/88.
- 40 Min-naħa l-oħra, id-diffikultajiet organizzattivi li perijodu ta' on call jista' joħloq għall-ħaddiem u li ma jirrizultawx minn tali restrizzjonijiet, iżda li huma, pereżempju, il-konsegwenza ta' elementi naturali jew tal-għażla libera tiegħu, ma jistgħux jittiehdu inkunsiderazzjoni.
- 41 B'hekk, minn naħa, id-distanza kbira li tissepara d-domicilju magħżul liberament mill-ħaddiem mill-post li huwa għandu jkun f'pożizzjoni li jingħaqad f'ċertu terminu matul il-perijodu ta' on call ma hijiex, bħala tali, kriterju rilevanti sabiex dan il-perijodu kollu jiġi kklassifikat bħala "hin tax-xogħol", fis-sens tal-punt 1 tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88, tal-inqas meta dan il-post ikun il-post tax-xogħol abitwali tiegħu. Fil-fatt, f'każ bħal dan, dan il-ħaddiem kien f'pożizzjoni li jevalwa liberament id-distanza li tissepara l-imsemmi post mid-domicilju tiegħu. (ara, *a contrario*, is-sentenza tal-10 ta' Settembru 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punt 44).
- 42 Min-naħa l-oħra, in-natura f'it favorevoli għall-attivitajiet ta' rikreazzjoni taż-żona li l-ħaddiem ma jistax, fil-prattika, jitbiegħed minnha matul perijodu ta' stand by, bħan-natura diffiċilment aċċessibbli tal-post tax-xogħol tiegħu lanqas ma jikkostitwixxu ċirkustanza rilevanti sabiex dan il-perijodu jiġi kklassifikat bħala "hin tax-xogħol", fis-sens tad-Direttiva 2003/88.
- 43 Barra minn hekk, jekk il-post tax-xogħol jinkludi jew jingħaqad mad-dar tal-ħaddiem, is-sempliċi fatt li, matul perijodu ta' on call partikolari, dan tal-aħħar għandu jibqa' fuq il-post tax-xogħol tiegħu sabiex ikun jista', fil-każ ta' bżonn, ikun disponibbli għall-persuna li timpjegah ma huwiex biżżejjed sabiex dan il-perijodu jiġi kklassifikat bħala "hin tax-xogħol", fis-sens tad-Direttiva 2003/88. Fil-fatt, f'dan il-każ, il-projbizzjoni imposta fuq il-ħaddiem milli jitlaq mill-post tax-xogħol tiegħu ma timplikax neċessarjament li huwa għandu jibqa' mbiegħed mill-ambjent familjari u soċjali tiegħu. Barra minn hekk, tali projbizzjoni, fiha nnifisha, inqas tista' tostakola l-possibbiltà ta' dan il-ħaddiem li jamministra liberament, matul dan il-perijodu, iż-żmien li matulu s-servizzi professjonali tiegħu ma humiex mitluba (ara, f'dan ir-rigward, is-sentenza tad-9 ta' Settembru 2003, Jaeger, C-151/02, EU:C:2003:437, punt 65).
- 44 Għandu jingħad ukoll li, meta, minħabba n-natura stess tal-post tax-xogħol, il-ħaddiem ma jkollux, fil-prattika, il-possibbiltà realistika li jitlaq minn dan il-post wara li jkun wettaq is-sigħat ta' xogħol tiegħu, huma biss il-perijodi li matulhom jibqa' sugġett għal restrizzjonijiet oġġettivi u sinjifikattivi hafna bhall-obbligu li jkun immedjatament disponibbli għall-persuna li timpjegah li għandhom jiġu awtomatikament ikklassifikati bħala "hin tax-xogħol", fis-sens tad-Direttiva 2003/88, bl-esklużjoni tal-perijodi li matulhom l-impossibbiltà li jitlaq mill-post tax-xogħol tiegħu tirrizulta mhux minn tali obbligu, iżda biss min-natura partikolari ta' dan il-post.
- 45 Meta, minħabba l-assenza ta' obbligu li wiehed jibqa' fuq il-post tax-xogħol, perijodu ta' on call ma jistax awtomatikament jiġi kklassifikat bħala "hin tax-xogħol", fis-sens tad-Direttiva 2003/88, huma wkoll il-qrati nazzjonali li għandhom jivverifikaw jekk tali klassifikazzjoni hijiex madankollu meħtieġa, minħabba l-konsegwenzi li r-restrizzjonijiet kollha imposti fuq il-ħaddiem joħolqu fuq il-possibbiltà tiegħu li jamministra liberament, matul dan il-perijodu, il-hin li matulu s-servizzi professjonali tiegħu ma jkunux mitluba u li jiddedika ruħu għall-interessi tiegħu stess.
- 46 F'din il-perspettiva, jeħtieġ, b'mod partikolari, li jittiehed inkunsiderazzjoni t-terminu li għandu l-ħaddiem, matul il-perijodu ta' on call tiegħu, sabiex ikompli bl-attivitajiet professjonali tiegħu, mill-mument meta l-persuna li timpjegah titlobha, flimkien, jekk ikun il-każ, mal-frekwenza medja tal-interventi li dan il-ħaddiem ikun effettivament mitlub jiżgura matul dan il-perijodu.

- 47 Ghalhekk, l-ewwel nett, kif irrileva, essenzjalment, l-Avukat Ġenerali fil-punti 98 sa 100 tal-konkluzjonijiet tiegħu, il-qراطي nazzjonali għandhom jieħdu inkunsiderazzjoni l-konsegwenzi li joħolqu, fuq il-possibbiltà għall-ħaddiem li jamministra liberament il-ħin tiegħu, il-qosor tat-terminu li fih huwa għandu, f'każ ta' intervent neċessarju, imur lura għax-xogħol, fatt li, bħala regola ġenerali, jimponilu li jingħaqad mal-post tax-xogħol tiegħu.
- 48 F'dan ir-rigward, għandu jiġi enfasizzat li perijodu tal-għassa li matulu ħaddiem jista', fid-dawl tat-terminu raġonevoli mogħti lilu sabiex ikompli l-attivitajiet professjonali tiegħu, jippjana l-attivitajiet personali u soċjali tiegħu ma jikkostitwixxix, *a priori*, il-“ħin tax-xogħol”, fis-sens tad-Direttiva 2003/88. Għall-kuntrarju, perijodu ta' on call li matulu t-terminu impost fuq il-ħaddiem sabiex jerga' jibda jahdem huwa limitat għal ftit minuti għandu, bħala prinċipju, jitqies fl-intier tiegħu bħala “ħin tax-xogħol”, fis-sens ta' din id-direttiva, peress li l-ħaddiem huwa, fil-prattika, jiddisswadi hafna milli jippjana kwalunkwe attività ta' serħan, anki għal żmien qasir.
- 49 Xorta jibqa' l-fatt li l-impatt ta' tali terminu ta' reazzjoni għandu jiġi evalwat wara evalwazzjoni konkreta, li tiegħu inkunsiderazzjoni, jekk ikun il-każ, restrizzjonijiet oħra imposti fuq il-ħaddiem, bħall-facilitajiet li jingħatawlu, matul il-perijodu ta' on call tiegħu.
- 50 Fir-rigward tal-fatt li l-persuna li timpjega tqiegħed għad-dispożizzjoni tal-ħaddiem, minħabba n-natura partikolari tal-post tax-xogħol, akkomodazzjoni għall-persunal li tinsab fuq dan il-post tax-xogħol jew fil-vicinanza immedjata tiegħu, dan ma jikkostitwixxix, bħala tali, element determinanti għall-finijiet tal-klassifikazzjoni ta' perijodi ta' stand by bħala “ħin tax-xogħol”, fis-sens tad-Direttiva 2003/88, peress li dan il-ħaddiem ma huwiex suġġett, matul dawn il-perijodi, għal restrizzjonijiet tali li l-possibbiltà tiegħu li jiddedika ruħu għall-interessi privati tiegħu tkun oġġettivament u b'mod sinjifikattiv hafna affettwata.
- 51 It-tieni nett, flimkien mat-terminu li għandu l-ħaddiem sabiex jerga' jibda l-attività professjonali tiegħu, il-frekwenza medja tas-servizzi effettivi li normalment jitwettqu minn dan il-ħaddiem, matul kull wiehed mill-perijodi ta' on call tiegħu, għandha, meta din tista' tkun is-suġġett ta' stima oġġettiva, tittiehed inkunsiderazzjoni mill-qراطي nazzjonali.
- 52 Fil-fatt, meta ħaddiem jintalab, bħala medja, jintervjeni diversi drabi matul perijodu ta' on call, huwa għandu inqas libertà sabiex jamministra liberament il-ħin tiegħu matul il-perijodi ta' inattività tiegħu, fid-dawl tal-interruzzjoni frekwenti tagħhom. Dan japplika iktar u iktar meta l-interventi normalment meħtieġa mill-ħaddiem, matul il-perijodu ta' on call tiegħu, ikunu ta' tul sinjifikattiv.
- 53 Minn dan isegwi li, għalkemm il-ħaddiem huwa, bħala medja, spiss imsejjaħ sabiex jipprovdi servizzi matul il-perijodi ta' on call tiegħu, servizzi li, bħala regola ġenerali, ma humiex għal żmien qasir, dawn il-perijodi kollha jikkostitwixxu, bħala prinċipju, “ħin tax-xogħol”, fis-sens tad-Direttiva 2003/88.
- 54 Madankollu, il-fatt li, bħala medja, il-ħaddiem rarament jintalab jintervjeni matul il-perijodi ta' on call ma jistax iwassal sabiex dawn tal-aħħar jitqiesu li huma “perijodi ta' serħan”, fis-sens tal-punt 2 tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88, meta l-impatt tat-terminu impost fuq il-ħaddiem sabiex ikompli l-attivitajiet professjonali tiegħu huwa tali li jkun biżżejjed sabiex jirrestringi, b'mod oġġettiv u sinjifikattiv hafna, il-fakultà li huwa għandu li jamministra liberament, matul dawn il-perijodi, iż-żmien li matulu s-servizzi professjonali tiegħu ma jkunux mitluba.
- 55 F'dan il-każ, għandu jifakkar li, skont il-qorti tar-rinviju, matul il-perijodi ta' stand by inkwistjoni fil-kawża prinċipali, D. J. kien obligat biss li jista' jiġi kkuntattjat immedjatament u li jista' jingħaqad mal-post tax-xogħol tiegħu f'terminu ta' siegħa f'każ ta' bżonn. Mid-deċiżjoni tar-rinviju ma jirriżultax li ġew imposti restrizzjonijiet oħra fuq dan il-ħaddiem, u lanqas li, matul dawn il-perijodi, il-frekwenza medja tal-interventi li jeħtieġu li huwa jingħaqad mal-post tax-xogħol tiegħu f'dan it-terminu kienet għolja. Barra minn hekk, l-imsemmi ħaddiem kellu akkomodazzjoni fil-post tax-xogħol tiegħu, fejn madankollu huwa ma kienx obligat jibqa' permanenti matul l-imsemmija perijodi.

- 56 Madankollu, hija l-qorti tar-rinviju li għandha tevalwa, fid-dawl taċ-ċirkustanzi kollha tal-każ, jekk D. J. kienx suġġett, matul il-perijodi ta' stand by tiegħu, għal restrizzjonijiet ta' intensità tali li affettwaw, oġġettivament u b'mod sinjifikattiv hafna, il-fakultà tiegħu li jamministra liberament, matul dawn il-perijodi, iż-żmien li matulu s-servizzi professjonali tiegħu ma kinux mitluba u li jiddedika dan il-ħin għall-interessi tiegħu stess.
- 57 Fir-raba' lok, għandu jifakkar li, bl-eċċezzjoni tal-ipotezi partikolari dwar il-leave annwali mħallas, imsemmija fl-Artikolu 7(1) tad-Direttiva 2003/88, din id-direttiva sempliċement tirregola ċerti aspetti tal-organizzazzjoni tal-ħin tax-xogħol sabiex tiġi żgurata l-protezzjoni tas-sigurtà u tas-saħħa tal-ħaddiema, b'tali mod li, bħala prinċipju, hija ma tapplikax għar-remunerazzjoni tal-ħaddiema (sentenza tal-20 ta' Novembru 2018, *Sindicatul Familia Constanța et*, C-147/17, EU:C:2018:926, punt 35).
- 58 Għaldaqstant, il-metodu ta' remunerazzjoni tal-ħaddiema għall-perijodi ta' on call ma jaqax taħt id-Direttiva 2003/88, iżda taħt id-dispożizzjonijiet rilevanti tad-dritt nazzjonali. Konsegwentement, din id-direttiva ma tipprekludix, l-applikazzjoni ta' leġiżlazzjoni ta' Stat Membru, ta' ftehim kollettiv ta' xogħol jew ta' deċiżjoni ta' persuna li timpjega li, għall-finijiet tar-remunerazzjoni ta' servizz ta' on call, tiegħu inkunsiderazzjoni b'mod differenti l-perijodi li matulhom effettivament twettqu servizzi ta' xogħol u dawk li matulhom ebda xogħol effettiv ma jitwettaq, anki meta dawn il-perijodi għandhom jitqiesu, fl-intier tagħhom, bħala "ħin tax-xogħol" għall-finijiet tal-applikazzjoni tal-imsemmija direttiva (ara, f'dan is-sens, id-digriet tal-11 ta' Jannar 2007, *Vorel*, C-437/05, EU:C:2007:23, punt 35).
- 59 Bl-istess mod, id-Direttiva 2003/88 ma tipprekludix tali leġiżlazzjoni, ftehim kollettiv ta' xogħol jew deċiżjoni tal-persuna li timpjega li, fir-rigward ta' perijodi ta' on call li għandhom jitqiesu kompletament bħala li ma jaqgħux taħt il-kunċett ta' "ħin tax-xogħol" għall-finijiet tal-applikazzjoni ta' din id-direttiva, tipprevedi madankollu l-ħlas lill-ħaddiem ikkonċernat ta' somma intiza sabiex tikkumpensa l-inkonvenjenzi li jikkawżawlu dawn il-perijodi ta' on call fil-ġestjoni tal-ħin u tal-interessi privati tiegħu.
- 60 Fil-ħames u l-aħħar lok, mill-punt 29 ta' din is-sentenza jirriżulta li l-perijodi ta' on call li ma jissodisfawx il-kundizzjonijiet sabiex jiġu kklassifikati bħala "ħin tax-xogħol", fis-sens tal-punt 1 tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88, għandhom jiġu kkunsidrati, bl-eċċezzjoni tal-ħin marbut mal-provvisti ta' xogħol effettivament imwettqa matul dawn il-perijodi, bħala "perijodi ta' serħan", fis-sens tal-punt 2 tal-Artikolu 2 tagħha, u, bħala tali, jiġu kkalkolati fil-kalkolu tal-perijodi minimi ta' mistrieħ ta' kuljum u fil-ġimgħa stabbiliti fl-Artikoli 3 u 5 ta' din id-direttiva.
- 61 Madankollu, għandu jiġi rrilevat li l-klassifikazzjoni ta' perijodu ta' on call bħala "perijodu ta' serħan", għall-finijiet tal-applikazzjoni tad-Direttiva 2003/88, hija bla ħsara għall-obbligu ta' min iħaddem li josserva l-obbligi speċifiċi imposti fuqu, skont id-Direttiva 89/391, sabiex jiproteġi s-sigurtà u s-saħħa tal-ħaddiema tiegħu. Fil-fatt, din l-aħħar direttiva tapplika b'mod sħiħ fil-qasam ta' perijodi minimi ta' serħan ta' kuljum, ta' serħan fil-ġimgħa u tat-tul massimu ta' xogħol fil-ġimgħa, bla ħsara għad-dispożizzjonijiet iktar vinkolanti u/jew speċifiċi li jinsabu fid-Direttiva 2003/88 (sentenza tal-14 ta' Mejju 2019, *CCOO*, C-55/18, EU:C:2019:402, punt 61).
- 62 Issa, l-ewwel nett, mill-Artikolu 5(1) u mill-Artikolu 6 tad-Direttiva 89/391 jirriżulta li min iħaddem għandu l-obbligu li jevalwa u jipprevjeni r-riskji għas-sigurtà u s-saħħa tal-ħaddiema marbuta mal-ambjent tax-xogħol tagħhom (ara, f'dan is-sens, is-sentenzi tal-15 ta' Novembru 2001, *Il-Kummissjoni vs L-Italja*, C-49/00, EU:C:2001:611, punti 12 u 13, kif ukoll tal-14 ta' Ġunju 2007, *Il-Kummissjoni vs Ir-Renju Unit*, C-127/05, EU:C:2007:338, punt 41), li fosthom hemm ċerti riskji psikosozjali, bħall-istress jew l-eżawriment professjonali.

- 63 It-tieni nett, kif enfasizzat il-Kummissjoni Ewropea, anki meta ma jikkostitwixxux “hin tax-xogħol”, fis-sens tal-punt 1 tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88, is-servizzi ta’ on call jippreżumu neċessarjament li l-obbligi professjonali jiġu imposti fuq il-ħaddiem u konsegwentement jaqgħu, b’mod strett, taħt l-ambjent tax-xogħol tagħhom, fis-sens wiesa’.
- 64 Issa, meta tali servizzi ta’ on call jestendu, mingħajr ma jispicċaw, fuq perijodi twal jew li jseħhu f’intervalli frekwenti ħafna, b’tali mod li jimponu, b’mod rikorrenti, piż psikoloġiku, anki ta’ intensità baxxa, fuq il-ħaddiem, jista’ fil-prattika jsir diffiċli ħafna, għal dan tal-aħħar, li jevita kompletament l-ambjent tax-xogħol tiegħu għal numru suffiċjenti ta’ sigħat konsekuttivi, li jippermettulu jinnewtralizza l-effetti tax-xogħol fuq is-sigurtà u s-saħħa tiegħu. Dan japplika iktar u iktar meta dawn is-servizzi ta’ on call jseħhu matul il-lejl.
- 65 Minn dan isegwi li, fid-dawl tal-obbligu tagħhom li jipproteġu lill-ħaddiema kontra r-riskji psikosoċjali li jistgħu jipprezentaw ruħhom fl-ambjent tax-xogħol ta’ dawn tal-aħħar, il-persuni li jimpjegaw ma jistgħux jistabbilixxu perijodi ta’ on call f’dan il-punt twal jew frekwenti li jikkostitwixxu riskju għas-sigurtà jew għas-saħħa tagħhom, indipendentement mill-fatt li dawn il-perijodi jiġu kklassifikati bħala “perijodi ta’ serħan”, fis-sens tal-punt 2 tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88. Huma l-Istati Membri li għandhom jiddefinixxu, fid-dritt nazzjonali tagħhom, il-modalitajiet ta’ applikazzjoni ta’ dan l-obbligu.
- 66 Mill-kunsiderazzjonijiet kollha preċedenti jirriżulta li r-risposta għad-domandi magħmula għandha tkun li l-punt 1 tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88 għandu jiġi interpretat fis-sens li perijodu ta’ stand by, li matulu ħaddiem għandu biss jiġi kkuntattjat bit-telefon u jkun jista’ jingħaqad mal-post tax-xogħol tiegħu, f’każ ta’ bżonn, f’terminu ta’ siegħa, filwaqt li jkun jista’ jirrisjedi f’akkomodazzjoni għall-persunal imqiegħda għad-dispożizzjoni tiegħu, mill-persuna li timpjegah fuq dan il-post tax-xogħol, mingħajr ma jkun obligat li jibqa’ hemmhekk, jikkostitwixxi, fl-intier tiegħu, hin tax-xogħol, fis-sens ta’ din id-dispożizzjoni, biss jekk jirriżulta minn evalwazzjoni globali taċ-ċirkustanzi kollha tal-każ, b’mod partikolari tal-konsegwenzi ta’ tali terminu u, jekk ikun il-każ, tal-frekwenza medja tal-interventi matul dan il-perijodu, li r-restrizzjonijiet imposti fuq dan il-ħaddiem matul l-imsemmi perijodu huma ta’ natura tali li jaffettwaw oġġettivament u b’mod sinjifikattiv ħafna l-fakultà għal dan tal-aħħar li jamministra liberament, matul l-imsemmi perijodu, il-ħin li matulu s-servizzi professjonali tiegħu ma jkunux mitluba u li jiddedika dan il-ħin għall-interessi tiegħu stess. In-natura f’it favorevoli għar-rikreazzjoni tal-ambjent immedjat tal-post ikkonċernat hija irrilevanti għall-finijiet ta’ tali evalwazzjoni.

Dwar l-ispejjeż

- 67 Peress li l-proċedura għandha, fir-rigward tal-partijiet fil-kawża prinċipali, in-natura ta’ kwistjoni mqajma quddiem il-qorti tar-rinviju, hija dik il-qorti li tiddeċiedi fuq l-ispejjeż. L-ispejjeż sostnuti għas-sottomissjoni tal-osservazzjonijiet lill-Qorti tal-Ġustizzja, barra dawk tal-imsemmija partijiet, ma jistgħux jiġu lura.

Għal dawn il-motivi, Il-Qorti tal-Ġustizzja (Awla Manja) taqta' u tiddeċiedi:

Il-punt 1 tal-Artikolu 2 tad-Direttiva 2003/88/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-4 ta' Novembru 2003 li tikkonċerna ċerti aspetti tal-organizzazzjoni tal-hin tax-xogħol għandu jiġi interpretat fis-sens li perijodu ta' stand by, li matulu haddiem għandu biss jiġi kkuntattjat bit-telefon u jkun jista' jingħaqad mal-post tax-xogħol tiegħu, f'każ ta' bżonn, f'terminu ta' siegħa, filwaqt li jkun jista' jirrisjedi f'akkomodazzjoni għall-persunal imqiegħda għad-dispożizzjoni tiegħu, mill-persuna li timpjegah fuq dan il-post tax-xogħol, mingħajr ma jkun obligat li jibqa' hemmhekk, jikkostitwixxi, fl-intier tiegħu, hin tax-xogħol, fis-sens ta' din id-dispożizzjoni, biss jekk jirriżulta minn evalwazzjoni globali taċ-ċirkustanzi kollha tal-każ, b'mod partikolari tal-konsegwenzi ta' tali terminu u, jekk ikun il-każ, tal-frekwenza medja tal-interventi matul dan il-perijodu, li r-restrizzjonijiet imposti fuq dan il-haddiem matul l-imsemmi perijodu huma ta' natura tali li jaffettwaw oġġettivament u b'mod sinjifikattiv hafna l-fakultà għal dan tal-aħhar li jamministra liberament, matul l-imsemmi perijodu, il-hin li matulu s-servizzi professjonali tiegħu ma jkunux mitluba u li jiddedika dan il-hin għall-interessi tiegħu stess. In-natura ftit favorevoli għar-rikreazzjoni tal-ambjent immedjat tal-post ikkonċernat hija irrilevanti għall-finijiet ta' tali evalwazzjoni.

Firem